

Meer sociale cohesie leidt niet per se tot veilige wijk

Meer sociale cohesie leidt niet per se tot een veiliger wijk. Er is geen wetenschappelijk bewijs dat frequentere en hechtere contacten tussen bewoners in achterstandswijken meer sociale controle opleveren en daardoor een gunstige invloed uitoefenen op de buurtleefbaarheid. Uit literatuuronderzoek blijkt weliswaar dat deze zaken met elkaar samenhangen, maar een causaal verband is niet aangetoond. Veel wetenschappelijk onderzoek wijst er zelfs op dat sociale cohesie eerder het gevolg is van een veilige leefomgeving dan de oorzaak ervan.

Tot slot blijkt uit het literatuuronderzoek dat het versterken van sociale netwerken geen strikte voorwaarde vormt voor bewonersactivisme.

kennis en aanpak van sociale vraagstukken

beter in

MEEDOEN

➤ Uitkomsten literatuuronderzoek

Het veronderstelde causale verband tussen meer bewonerscontacten, toenemende sociale controle en afnemende overlast in de wijk is discutabel. Hoewel grootstedelijke studies vaak een positieve relatie vinden tussen sociale cohesie en veiligheid, is het niet uitgesloten dat de causale relatie in omgekeerde richting wijst, waarbij een veiliger woonomgeving leidt tot meer sociale cohesie (in plaats van andersom). Bovendien bestaat er vooral een link tussen sociale cohesie en onveiligheidsgevoel. In de meeste studies is het verband met feitelijke criminaliteit of slachtofferschap daarentegen zwak of zelfs geheel afwezig. Ook de oorzaak-gevolg-relatie tussen actieve sociale controle en het niveau van criminaliteit, overlast of veiligheidsbeleving blijft onduidelijk. Vaak wordt aangenomen dat meer bereidheid tot ingrijpen tot een meer leefbare wijk leidt. Maar diverse studies laten zien dat dit proces zich eerder in omgekeerde richting afspeelt, waarbij een meer leefbare wijk leidt tot meer bereidheid tot ingrijpen.

Buurtbinding – de mate waarin bewoners zich identificeren met de woonomgeving – lijkt bepalender voor actieve sociale controle in de woonomgeving en het leefbaarheidsniveau dan het aantal relaties dat buurtgenoten met elkaar aanknopen. Het positieve effect van buurtbinding op leefbaarheidsaspecten dat verschillende studies rapporteren, is doorgaans sterker

dan dat van 'contacten'. Een mogelijke verklaring is: hoe sterker men gehecht is aan een bepaalde plek, hoe meer men bereid is de belangen van de lokale gemeenschap en kwaliteit van de woonomgeving actief te beschermen.

Daarbij wijst veel onderzoek in de richting dat individuele factoren en de aard van de overlastsituatie c.q. het buurtprobleem bepalender zijn in de bereidheid tot actieve sociale controle dan 'sociale cohesie'. Het onderwerp van het gesignaleerde buurtprobleem, individuele competenties van bewoners, de aanwezigheid van actieve bewonersgroepen en rugdekking van professionals, blijken belangrijke voorwaarden voor mensen om anderen aan te spreken op normoverschrijdend gedrag.

Tot slot blijkt uit het literatuuronderzoek dat het versterken van sociale netwerken geen strikte voorwaarde vormt voor bewonersactivisme. Bewoners worden dus niet actiever wanneer de onderlinge bekendheid in de buurt stijgt. Individueel plichtsbef, intrinsieke motivatie en professionals die bereid zijn voorop te gaan in de strijd tegen buurtverval, zijn bepalender in dit verband. Bewonersactivisme blijkt ook – evenals de bereidheid tot sociale controle – veeleer een uitdrukking van *identificatie* met de buurt, niet van de mate van sociale verbondenheid met buurtgenoten.

◆ Belangrijke lessen

De studie relativeert de vanzelfsprekendheid waarmee in beleidskringen 'sociale cohesie' als bouwsteen wordt gezien voor de kwaliteit van leven en veiligheid in stadswijken. Niet alleen wordt hiermee wellicht ten onrechte een dorps ideaal losgelaten op de grote stad, het is allerm minst zeker dat een toename van de sociale cohesie bijdraagt aan een verbetering van de leefbaarheid in probleemwijken. Het is immers niet bewezen dat sociale cohesie *voorafgaat* aan lagere niveaus van criminaliteit of onveiligheidsbeleving; sociale cohesie lijkt eerder het gevolg van een veilige leefomgeving dan de oorzaak ervan.

Het literatuuronderzoek plaatst daarmee tevens kanttekeningen bij het idee dat bewonersactivisme (via sociale cohesie) met directe interventies is af te dwingen. Verkenningen naar sociale cohesieprojecten illustreren dat bewoners doorgaans geen behoefte hebben aan breder contact in de woonomgeving of aan van bovenaf gedropte projecten, inclusief meetinstrumenten als straatladders. Dergelijke aanpakken lijken er ook beperkt in te slagen dat bewoners zich vaker inzetten voor de kwaliteit van de leefomgeving.

De analyse laat ook zien dat bij veiligheidsthema's in de publieke ruimte, actief burgerschap een goed functionerende overheid volgt, niet omgekeerd. De prioriteit moet daarom liggen bij het

bevorderen, toerusten en begeleiden van functioneel bewonersactivisme en daadkrachtige professionele instanties, niet bij het ongericht stimuleren van bewonerscontact. Dit betekent overigens niet dat de spreekwoordelijke buurtbarbecue direct moeten worden geschrapt van de buurtactiviteitenlijst. Maar als formele grootstedelijke beleidsinterventie tegen verloedering en wanorde hebben dergelijke initiatieven ter bevordering van de sociale cohesie weinig bestaansrecht. In plaats van te werken aan contacten, kan beter worden geïnvesteerd in duurzame en functionele relaties tussen actieve bewonersgroepen en instanties binnen en buiten de wijk.

Deze tekst is gebaseerd op de studie:
Lub, V. (2013). *Schoon, heel en werkzaam? Een wetenschappelijke beoordeling van sociale interventies op het terrein van buurtleefbaarheid*. Den Haag: Boom-Lemma Uitgevers.

Deze folder is een gezamenlijk product van de auteur en MOVISIE.

Onderstaande tabel zet de belangrijkste inzichten nog eens op een rij.

Beleidsinterventie	Vermeende sleutels tot succes	Inzichten literatuur	Lessen voor beleid en praktijk
Stimuleren van bewonerscontacten	Sociale cohesie (onderlinge bekendheid) zorgt voor sociale controle waardoor buurtleefbaarheid verbetert.	Richting van het verband is discutabel. Sociale cohesie is eerder gevolg van veilige leefomgeving dan oorzaak.	Leg prioriteit bij bevorderen, toerusten en begeleiden van functioneel bewonersactivisme, niet bij ongericht stimuleren van bewonerscontacten.

Feiten over het literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek omvatte 64 (internationale) wetenschappelijke studies. Er is onderzoek verzameld dat licht werpt op de vraag in hoeverre bewonerscontacten een causale factor vormen in de toename van sociale controle, de bevordering van buurtactivisme, en via deze tussenstappen een verbetering van de leefbaarheid in de wijk. De oogst betreft kwantitatieve studies, studies

die kwantitatieve en kwalitatieve data combineren en overzichtsstudies (reviews). Van de overzichtsstudies zijn referenties geraadpleegd om onderzoeksuitkomsten beter te duiden, aannames extra te problematiseren of conclusies te verifiëren. Via *citation tracking* zijn tevens extra artikelen opgespoord die eerdere relevante artikelen citeren (door gebruik te maken van de Social Science Citation Index).

Impact burgerinspraak op buurtleefbaarheid beperkt

Bewonersplatforms die zich richten op eenvoudige leefbaarheidsproblematiek dragen beperkt bij aan de oplossing van buurtproblemen. Uit literatuuronderzoek blijkt dat het veiligheidsgevoel van bewoners door de communicatie over en weer met overheidsdiensten soms toeneemt. Maar feitelijke verbeteringen van de buurtleefbaarheid (afname van criminaliteit, verloedering, etc.) worden zelden geregistreerd. Dit lijkt vooral te worden veroorzaakt door botsende logica's tussen de burgerpanels en professionele instanties. Ook zijn wijkbewoners niet altijd de logische 'ogen en oren' van de straat.

Bewoners hebben uiteenlopende interpretaties van wijkproblemen. Dit bemoeilijkt een effectieve bijdrage van burgers aan lokaal veiligheidsbeleid via inspraakorganen.

kennis en aanpak van sociale vraagstukken

beter in

MEEDOEN

✦ Uitkomsten literatuuronderzoek

Het effect van op informatieoverdracht gerichte vormen van 'burgerbestuur' op de leefbaarheid van de wijk blijkt moeilijk in te schatten. Het beperkte onderzoek dat dit via quasi-experimenteel ontwerp getracht heeft te meten, toont echter magere resultaten. Informatie-uitwisseling met politie en andere wijkinstanties lijken het veiligheidsgevoel van bewoners soms te vergroten. Maar deze effecten zijn vaak bescheiden, en treden lang niet altijd op. Voorts is er weinig bewijs dat de input van bewoners resulteert in feitelijke afnames van criminaliteit en wanorde.

Onderzoeken rapporteren geen of nauwelijks veranderingen in feitelijke criminaliteit als gevolg van samenwerkingsverbanden tussen bewoners en buurtinstanties.

De bijdrage van bewonersinspraak aan de leefbaarheid van de wijk lijkt dus beperkt. Dit betekent echter niet dat de informatieoverdracht van bewoners naar instanties moet worden bestempeld als een ineffectieve interventie. Het literatuuronderzoek verschaft aanwijzingen dat de geringe effectiviteit van deze aanpak het gevolg is van een verkeerde uitvoering van de interventie. Anders gezegd: de initiatieven waarin bewonersactivering in wijkveiligheid in de praktijk doorgaans worden vormgegeven, missen mogelijk een effectief ontwerp. De logica van de burger is vaak een andere dan die van professionele instanties. Bewoners en professionals spreken vaak niet dezelfde taal en interpreteren wijkproblemen soms verschillend.

Dit vormt een obstakel voor een vruchtbare samenwerking. Daarnaast blijkt dat – indien er wél overeenstemming bestaat over de aanpak van problemen – actieve bewoners zich vaak stukbijten op bureaucratische belemmeringen en inflexibiliteit van professionals. Hierdoor is het moeilijk voor bewoners en professionals om tot een werkzaam overleg te komen. Dit verkleint natuurlijk de kans dat informatie van bewoners 'aankomt' bij instanties en vervolgens resulteert in doelgerichtere actie.

Het geraadpleegde onderzoek laat beperkt uitspraken toe over de geldigheid van de aanname dat wanneer burgers mogen bepalen welke wijkproblemen instanties aanpakken, dit bijdraagt aan een effectievere aanpak van leefbaarheidsproblemen (het idee achter de 'burgerbesturen'). Amerikaans onderzoek suggereert dat wanneer buurtinstanties en bewoners serieus werk maken van een gezamenlijke aanpak van leefbaarheidsthema's, bewonersprioriteiten voor een groot deel kunnen samenvallen met geleverde diensten van instanties. Echter, het is risicovol om hieruit te concluderen dat de betrokken instanties zich lieten leiden door de voorkeuren van bewoners. Mogelijk kwamen de buurtdiensten onafhankelijk van de zienswijzen van bewoners tot de conclusie om juist op deze punten extra actie te ondernemen. Ook blijft onduidelijk of hierdoor de leefbaarheid in de wijk feitelijk verbeterde. Ook de idee dat bewoners logische 'ogen en oren' zijn van de wijk, moet enigszins

worden gerelativeerd. Niet alleen bewoners en professionals interpreteren wijkproblemen soms op uiteenlopende manieren, ook bewoners onderling kunnen hierin verschillen. Studies in Nederlandse en Vlaamse achterstandswijken leggen bloot dat bewoners – al naar gelang hun achtergrond – ieder op hun eigen manier aankijken tegen veiligheidsthema's in de publieke ruimte. Ook blijkt dat actieve bewoners doorgaans meer bezorgd zijn over buurtproblemen dan bewoners die niet deelnemen aan inspraakpanels. Indicatoren van fysieke en sociale wanorde alsmede vormen van kleine criminaliteit schatten zij aanzienlijk problematischer in dan hun niet-actieve buurtgenoten.

Belangrijke lessen

Ten eerste zou de grotere bezorgdheid van bewonersactivisten kunnen betekenen dat wanneer instanties zich in hun prioritering eenzijdig verlaten op de input van 'burgerbesturen', zij een onevenredig deel van hun activiteiten besteden aan zaken die voor de meerderheid van bewoners wellicht geen issue zijn. Tegelijkertijd zou de grotere bezorgdheid van bewoners die zitting hebben in de burgerbesturen ervoor kunnen zorgen dat de geprioriteerde problemen niet in de bureaula verdwijnen van stedelijke instanties. Uit de literatuurstudie blijkt namelijk ook dat intrinsieke motivatie en individueel plichtsbef belangrijke drijfveren zijn van bewonersactivisme. Het ligt dus in de rede dat de actieve bewoners die wanordelijk-

heden of vormen van kleine criminaliteit als problematischer taxeren, ook eerder geneigd zijn betrokken instanties hierover extra op de huid te zitten. Met als gevolg dat de geprioriteerde problemen een grotere kans hebben om daadwerkelijk te worden aangepakt. Een belangrijk aandachtspunt voor professionals die burgerbesturen begeleiden, is dus om beleidsprioriteiten rond leefbaarheid niet te laten domineren door ofwel de 'wijkpessimisten' of de 'wijkoptimisten', maar beide gezichtspunten een plek te geven.

Daarnaast toont het beschikbare actieonderzoek aan dat – indien er wél overeenstemming bestaat over de aanpak van problemen – actieve bewoners zich vaak stukbijten op bureaucratische belemmeringen en inflexibiliteit van de kant van professionals. Als we dus willen dat burgerbesturen een impact hebben op de leefbaarheid van de wijk, dan zal de flexibiliteit en de mandatering van professionals moeten worden verbeterd.

Deze tekst is gebaseerd op de studie:
Lub, V. (2013). *Schoon, heel en werkzaam? Een wetenschappelijke beoordeling van sociale interventies op het terrein van buurtleefbaarheid*. Den Haag: Boom-Lemma Uitgevers.

Deze folder is een gezamenlijk product van de auteur en MOVISIE.

Onderstaande tabel zet de belangrijkste inzichten nog eens op een rij.

Beleidsinterventie	Vermeende sleutels tot succes	Inzichten literatuur	Lessen voor beleid en praktijk
Burgerinspraak bij aanpak leefbaarheidsproblemen	Bewoners zijn logische 'ogen en oren' van de straat. Informatie van burgers maakt buurtinstanties doelgerichter.	Feitelijke impact van inspraakvormen op buurtleefbaarheid is beperkt. Botsende logica's tussen burgerpanels en professionele instanties bemoeilijkt samenwerking. Bewoners hebben vaak verschillende interpretaties van wijkproblemen (zij zijn niet per se logische ogen en oren van de straat).	Op bewonersinput gestoelde aansturing van instanties moet recht doen aan verscheidenheid. Laat prioritering van leefbaarheidsproblemen door burgers niet domineren door 'wijkpessimisten' of 'wijkoptimisten'. Geef beide gezichtspunten een plek. Verhoog flexibiliteit en mandatering van professionals zodat zij ook daadwerkelijk met bewonersinput aan de slag kunnen.

Feiten over het literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek omvatte 18 (internationale) wetenschappelijke studies. Er is onderzoek verzameld dat licht werpt op de vraag in hoeverre de betrokkenheid van bewoners een factor van betekenis is bij een effectieve aanpak van leefbaarheidsproblemen.

De oogst betreft diverse kwantitatieve studies, waaronder quasi-experimenteel wijkenonderzoek, een Amerikaanse longitudinale studie die kwantitatieve en kwalitatieve data combineert, en Nederlands en Vlaams actieonderzoek.

Sterk bewijs dat burgerwachten leefbaarheid verbeteren

De hoop dat surveillance door burgerwachten (buurtpreventieteams) een gunstige invloed heeft op de buurtleefbaarheid wordt grotendeels bevestigd door wetenschappelijke inzichten. Hoewel Nederland geen resultaatmetingen naar burgerwachten kent, laat buitenlands onderzoek een positief beeld zien van de aanpak. De meerderheid van internationale evaluaties rapporteert een grotere reductie of kleinere toename in criminaliteit ten opzichte van vergelijkbare wijken waar geen burgerwachten actief zijn. Bovendien is de impact van surveillerende vrijwilligers op de wijkveiligheid aanzienlijk.

Waarom burgerwachten veelal een positieve uitwerking hebben, blijft echter onduidelijk. Ook over de morele kant van hun inzet (sociale controle van burgers door burgers) is nog weinig bekend.

kennis en aanpak van sociale vraagstukken

✦ Uitkomsten literatuuronderzoek

De uitkomsten van Nederlandse evaluaties naar menselijk toezicht in de publieke ruimte zijn verre van eenduidig. Effectiviteitsstudies uit de jaren negentig tonen uiteenlopende resultaten. Een meta-analyse naar de werkzaamheid van de *Neighbourhood Watch* (NW) in het Engelse taalgebied daarentegen geeft meer overzicht. Meer dan de helft van de evaluaties die werden verzameld, leverde een positief resultaat op, dat wil zeggen een grotere afname of kleinere toename in criminaliteit ten opzichte van de controlewijk. De statistische berekeningen laten bovendien zien dat de gemiddelde effectgrootte – dus de relatieve impact van de burgerwachten op de wijkveiligheid – aanzienlijk is. Gemiddeld nam de criminaliteit in de controlegebieden (waar geen NW plaatshad) met 36 procent meer toe dan in de experimentgebieden (waar wel NW plaatshad). Dit is een zeer robuust percentage en bovendien een significant verschil. Burgerwachten kunnen dus aanzienlijke reducties in criminaliteit tot stand brengen. Het blijven echter gemiddelden. Hoe variaties in uitkomsten zijn te verklaren en onder welke condities een burgerwacht optimaal functioneert, blijft dus onduidelijk.

Het ontbreekt voornamelijk aan gedegen kwalitatief onderzoek dat inzicht geeft in processen en omstandigheden. Waarom werkt de *Neighbourhood Watch* in de meeste gevallen? Onder welke condities

sorteert het een averechts effect? En hoe verhoudt zich de informele, vrijwillige inzet van buurtwachten bij het terugdringen van overlastgevend gedrag tot de inzet van professionele toezichthouders (bijv. politie, stadswachten)? De mechanismen achter de werkzaamheid van de aanpak blijven grotendeels verborgen. Immers, in theorie kunnen buurtpreventieteams op minstens vier verschillende manieren bijdragen aan reducties van criminaliteit en wanorde.

Zichtbare surveillance kan dienen als *afschrikmiddel*. Criminelen of overlastgevers denken misschien twee keer na voor zij een overtreding begaan wanneer de publieke ruimte actief wordt gecontroleerd door bewoners. Burgerwachten kunnen ook de *gelegenheid* tot criminaliteit *beperken* door bijvoorbeeld andere bewoners voor te lichten over veiligheidsmaatregelen in en rond het huis. Een derde mogelijkheid is dat burgerwachten criminaliteit indirect doen afnemen door de politie van *informatie* te voorzien over verdachte activiteiten of overlastgevers. En tot slot is *directe interventie* een potentiële succesfactor, waarbij de burgerwacht gewenste gedragsnormen afdwingt door actieve sociale controle. Het beschikbare onderzoek maakt niet duidelijk welke van de vier factoren het succes van de NW verklaart. Het blijft dus voornamelijk

onduidelijk of de beoogde sociale controlefunctie van burgerwachten – een gedachtegang die populair is in Nederland en de kern vormt van voorliggende interventietheorie – zich ook daadwerkelijk afspeelt op straatniveau.

Belangrijke lessen

Gezien de uitkomsten van het literatuuronderzoek is een burgerwacht een veelbelovende interventie. De cijfers wijzen uit dat het meestal bijdraagt aan een afname van criminaliteit en wanorde. Maar gezien de onduidelijkheid over het *functioneren* van vrijwillige buurtsurveillanten moeten een aantal zaken goed worden overwogen. Zo moet de persoonlijke veiligheid van vrijwilligers zoveel mogelijk worden gewaarborgd. Ook moet worden nagedacht hoe de inzet van burgerwachten is in te bedden in het bestaande wijkveiligheidsbeleid (communicatie over en weer met andere vormen van toezicht zoals politie, stadswachten).

Tot slot moet er een goede diagnose volgen van de reikwijdte en draagkracht van burgerwachten in een bepaald gebied. Het actief aanspreken van overlastgevers en het signaleren van (potentieel) criminele handelingen in de publieke ruimte brengen risico's met zich mee. Het vereist dat burgers zichtbaar

hun nek uitsteken en zich blootstellen aan potentiële bedreiging, geweld en represailles. Het is dus belangrijk de volgende vragen te verkennen: wat kan in redelijkheid van burgers worden verwacht als zij actief sociale controle uitoefenen op straat? Waar liggen hun grenzen? En hoe kunnen of moeten zij worden ondersteund door professionele instanties?

Deze tekst is gebaseerd op de studie: Lub, V. (2013). *Schoon, heel en werkzaam? Een wetenschappelijke beoordeling van sociale interventies op het terrein van buurtleefbaarheid*. Den Haag: Boom-Lemma Uitgevers.

Deze folder is een gezamenlijk product van de auteur en MOVISIE.

Onderstaande tabel zet de belangrijkste inzichten nog eens op een rij.

Beleidsinterventie	Vermeende sleutels tot succes	Inzichten literatuur	Lessen voor beleid en praktijk
Burgerwachten (buurtpreventie-teams)	Vrijwillige buurtwachten houden toezicht en spreken andere bewoners aan op normoverschrijdend gedrag, waardoor overlast en kleine criminaliteit worden beperkt.	Meerderheid internationale evaluaties rapporteert grotere reductie of kleinere toename in criminaliteit ten opzichte van vergelijkbare wijken waar geen burgerwachten actief zijn. Impact van surveillerende vrijwilligers op wijkveiligheid is aanzienlijk.	Waarom burgerwachten veelal een positieve uitwerking hebben, blijft onduidelijk. Ook over de morele kant van hun inzet (sociale controle van burgers door burgers) is nog weinig bekend. Daarom: let goed op persoonlijke veiligheid en draagkracht van vrijwilligers.

Feiten over het literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek omvatte 56 (internationale) wetenschappelijke studies. De belangrijkste inzichten over de potentiële werkzaamheid van

burgerwachten waren afkomstig van een meta-analyse van 43 evaluaties in het Engelse taalgebied.

Impact straatcoaches op overlast twijfelachtig

De inzet van straatcoaches vertaalt zich niet in een grotere objectieve of subjectieve veiligheid in probleemgebieden. Uit een literatuursynthese van Nederlandse evaluaties van straatcoaches blijkt hun impact op overlast en criminaliteit twijfelachtig. Geen van de verzamelde stedelijke evaluaties kan hardmaken dat de inzet van de coaches daadwerkelijk leidt tot een afname van (jeugd)overlast. Daarvoor zijn de resultaten in verschillende steden te gemengd en overlast- en aangifteontwikkelingen in de periode dat de coaches actief waren, te zeer overeenkomstig met cijfers in gebie-

den met vergelijkbare overlast. Sommige wijken laten zelfs een toename zien van geregistreerde jongerenoverlast sinds de inzet van de coaches.

kennis en aanpak van sociale vraagstukken

beter in

MEEDOEN

➤ Uitkomsten literatuuronderzoek

Analyse van dagrapportages en kwartaalverslagen van Nederlandse evaluaties van straatcoaches suggereren dat de toezichthouders actief op straat aanwezig zijn. Men rapporteert veel uren in hotspotgebieden en in diverse steden klinken positieve geluiden van de politie en het ambtelijk apparaat als het gaat om hun functioneren. Vooral de structurele aanwezigheid die de coaches bieden (met inzet 's avonds, 's nachts en in het weekend) wordt geprezen. Of de coaches jongeren daadwerkelijk gericht aanspreken op ongepast gedrag valt echter niet te verifiëren: geen van de rapportages baseert zich op onafhankelijke observaties van derden of gesprekken met jongeren.

Geen van de stedelijke evaluaties kan daarnaast hardmaken dat de inzet van de coaches leidt tot een afname van (jeugd)-overlast. Daarvoor zijn de resultaten in de verschillende steden te gemengd en overlast- en aangifteontwikkelingen in de periode dat de coaches actief zijn te zeer overeenkomstig met trends in referentiegebieden. Vooral uitkomsten in Utrecht en sommige delen van Amsterdam trekken het vermeende positieve effect van de straatcoaches in twijfel. In geen enkele Utrechtse wijk waar straatcoaches actief waren, resulteerde hun inzet in een afname van geregistreerde of ervaren overlast. De meest notoire probleemgebieden lieten zelfs een *toename* zien van geregistreerde jongerenoverlast sinds de in-

zet van de coaches. Men zou hier tegenin kunnen brengen dat overlastcijfers zonder de inzet van straatcoaches misschien nog wel hoger waren uitgekomen. Gezien de bredere ontwikkeling van overlastcijfers voor, tijdens en na inzet van de coaches, is dit echter niet waarschijnlijk. Uit de verzamelde cijfers blijkt dat schommelingen in jeugdoverlast vooral onder invloed staan van seizoens- en weerinvloeden; meestal volgen deze een vast patroon, relatief onafhankelijk van de inzet van de particuliere toezichthouders.

Ook over de vermeende *coachende* benadering van straatcoaches bestaan twijfels. Uit de kwartaal- en dagrapportages van evaluatieverslagen komt overwegend naar voren dat de straatcoaches zelf merken dat er een positief effect van hun werk uitgaat. De coaches communiceren naar eigen zeggen 'goed' met de jongeren, die meestal naar hen luisteren en hun aanwijzingen 'goed opvolgen'. In hoeverre deze weergave ook overeenkomt met de werkelijkheid is niet na te gaan. Met uitzondering van de gemeente Hoogeveen presenteert geen van de verzamelde evaluaties ervaringen van jongeren zelf, en in geen van de evaluaties vond observerend onderzoek plaats naar het optreden van de straatcoaches in de publieke ruimte (alleen het Verwey-Jonker instituut liep een middag mee met een straatcoachkoppel in Venlo). De zelfrapportages van de coaches zijn in dit verband een risicovolle

informatiebron. Het valt immers niet te verwachten dat de coaches zelf zouden verkondigen dat men weinig doordringt tot de jongeren, als dit het geval zou zijn.

De rapportages werpen evenmin licht op de kwestie in hoeverre straatcoaches 'aansluiting' moeten hebben bij de wijk om effectief te kunnen opereren (externe of juist lokale krachten?). De evaluatie van straatcoaches in Den Bosch suggereert dat lokale krachten voor meer draagvlak zorgen, maar dit oordeel is vooral gebaseerd op inschattingen van de coaches zelf. Hierdoor kunnen er beperkt conclusies aan worden verbonden. Van de coaches kan namelijk niet worden verwacht dat zij zich een voorstelling kunnen maken van hoe de situatie was geweest indien zij geen achtergrond met de jongeren hadden gedeeld.

Belangrijke lessen

De inzet van straatcoaches is een relatief kostbare wijkinterventie. Het huidige beschikbare onderzoek naar de impact van straatcoaches stemt echter weinig optimistisch. In die zin zijn recente bezwaren van bestuurders en politici over het nut van deze vorm van particuliere wijkbeveiliging begrijpelijk. Hierbij moet wel worden aangetekend dat er weinig bekend is over het werkelijke functioneren van de coaches. Voor de beoordeling van particuliere wijkbeveiliging zijn we

overwegend aangewezen op single-case-evaluaties van straatcoaches in Nederlandse steden. Hierin zijn effecten vooral afgemeten aan de hand van aangifte- en overlastcijfers. Maar mogelijk hangt de geringe impact van de coaches samen met ineffektieve elementen van hun optreden en communicatie over en weer met jongeren, en is die werkwijze om te buigen in een meer werkzame benadering. Op dit punt is dan ook meer onderzoek nodig.

Deze tekst is gebaseerd op de studie:
Lub, V. (2013). *Schoon, heel en werkzaam? Een wetenschappelijke beoordeling van sociale interventies op het terrein van buurtleefbaarheid*. Den Haag: Boom-Lemma Uitgevers.

Deze folder is een gezamenlijk product van de auteur en MOVISIE.

Onderstaande tabel zet de belangrijkste inzichten nog eens op een rij.

Beleidsinterventie	Vermeende sleutels tot succes	Inzichten literatuur	Lessen voor beleid en praktijk
Inzet van straatcoaches	Coaches zijn door hun sociale benadering beter in staat jongeren aan te spreken en door hun frequentere aanwezigheid op hot spots in staat overlast terug te dringen.	Impact op overlast en criminaliteit zijn twijfelachtig. Geen van de evaluaties kan hardmaken dat inzet van coaches leidt tot een afname van (jeugd)overlast. Sommige wijken laten zelfs een toename zien van jongerenoverlast sinds de inzet van coaches.	Gezien de hoge kosten van straatcoaches is vooralsnog terughoudendheid geboden bij hun inzet. Onderzoek dat meer inzicht geeft in hun handelen en optreden is nodig.

Feiten over het literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek omvatte een synthese van zeven Nederlandse evaluaties in de steden Amsterdam, Utrecht, Almere, Den Bosch, Hoogeveen en Venlo. De meeste studies combineerden analyse van dagrapportages van de coaches en interviews met betrokkenen met een

analyse van bewonersenquête en cijfers over geregistreerde en ervaren overlast (gemeten naar de periode dat de coaches actief waren). Sommige evaluaties waren afkomstig van commerciële onderzoeksbureaus, andere werden uitgevoerd door de gemeenten zelf.

Bewoners van de Joubertstraat:

- 1 Wij groeten elkaar, verwelkomen nieuwe buren en organiseren twee keer per jaar activiteit
- 2 Vuil gaat in de container en niet ernaast, bovendien organiseren we regelmatig schoonmaakacties
- 3 Het straatcomité onderneemt acties om te zorgen voor de straat
- 4 Spelen in de straat is leuk, maar na 21.00 uur doen we dat rustig
- 5 Wij organiseren samen met bewoners van de Cronjéstraat activiteiten in het E-centrum
- 6 Wij beheren samen met de Nelson Mandelaschool de speelplek

Onvoldoende bewijs dat gedragscodeprojecten leefbaarheid verbeteren

Er is onvoldoende bewijs dat gebiedsgebonden gedragscodeprojecten de leefbaarheid in de wijk verbeteren. Uit literatuuronderzoek blijkt dat projecten die op straat- of buurniveau collectieve leefregels beogen vast te stellen, slechts een beperkt aantal bewoners weten te bereiken. Daarnaast laten sociaalwetenschappelijke inzichten zien dat een buurt of straat nauwelijks een collectief vormt waarin effectief groepsnormen kunnen worden afgedwongen. Het overlegproces tussen lokale bewoners kan hierin zelfs tot

tegengestelde effecten leiden, zoals fricties tussen bewoners en instanties of tussen bewoners onderling.

kennis en aanpak van sociale vraagstukken

✦ Uitkomsten literatuuronderzoek

Uit veldstudies naar gedragscodeprojecten blijkt dat het afspreken van 'straatafspraken' vooral een aangelegenheid is van een beperkt aantal actieve bewoners. Naast enkele gangmakers is slechts een enkele bewoner op de hoogte van de 'afgesproken' leefregels. Hierdoor vinden formeel gemaakte afspraken nauwelijks hun weg naar het informele omgangsverkeer op straat. Met als resultaat dat minder actieve bewoners zich niet of nauwelijks aangesproken voelen door de opgestelde regels.

Ook blijkt op basis van sociologische inzichten dat een buurt of straat vrijwel nooit een geheel vormt, maar altijd divers is. Het vormt daarmee nauwelijks een collectief waarin effectief groepsnormen kunnen worden afgedwongen. Dit maakt het problematisch om beleidsmatig van buitenaf gemeenschappelijke regels te formuleren; zonder een ervaring van gemeenschap zijn immers geen collectieve gedragsstandaarden te ontwikkelen. Sociale normen zijn altijd groep-specifiek, wat inhoudt dat gedrag dat wordt ervaren als 'onbeschaafd' niet dezelfde betekenis heeft voor verschillende sociale groepen. Dit vormt wellicht ook een van de verklaringen voor de gevonden passiviteit in bewonersbetrokkenheid rond gedragscodeprojecten. Het beeld dat hieruit ontstaat, is dat van een kleine bewonersgroep die zich in haar symbolisch of praktisch buurtgebruik

sterker dan gemiddeld richt op de directe woonomgeving, en zich daarbij aangetrokken voelt tot een specifiek soort sociale normering. Voor deze bewoners zullen de straatafspraken waarschijnlijk een extra bindend effect hebben. Maar het is onwaarschijnlijk dat hiermee een bredere kring van bewoners wordt bereikt die zich vervolgens committeert aan de vastgestelde regels.

Bovendien kunnen diverse sociaalpsychologische mechanismen overeenstemming over en conformering aan groepsnormen in de publieke ruimte bevorderen, maar deze paradoxaal genoeg *gelijktijdig* ondermijnen. Zo kunnen gedragscodeprojecten pogen om een 'straatidentiteit' te vormen bij bewoners, wat de kans op normconformering vergroot. Maar daarmee ontstaat tegelijkertijd het risico dat – gegeven de diversiteit in de buurt – alleen *specifieke* groepsidentiteiten (d.w.z. die van bepaalde bewonersgroepen) aandacht krijgen, waardoor juist frictie kan ontstaan. Ook dialoog en afstemming kunnen instrumenten zijn om gezamenlijke normen te ontwikkelen. Zij kunnen echter evenzeer leiden tot groepspolarisatie, waarbij de meningen van groepsleden zich niet naar elkaar toe bewegen, maar juist naar een meer extreme positie van de diverse groepsleden. Wetende dat de buurt in demografisch en cultureel opzicht divers is, is bij het vaststellen van gedragsregels via discussietechnieken

het risico op groepspolarisatie tussen verschillende bewonerscategorieën dus niet ondenkbeeldig. Tot slot geeft het zichtbaar maken van gewenst normatief gedrag idealiter non-verbale signalen af van de gewenste normen (denk aan collectieve schoonmaakacties). Maar hierbij kan evengoed een 'boemerangeffect' optreden. De normatieve boodschap die wordt uitgedragen richt dan paradoxaal genoeg juist de aandacht op het *ongewenste* gedrag. De onbedoelde boodschap van geëxpliciteerde gedragsregels kan dan zijn: 'Hier gooit men rommel op straat' of 'Hier groet men elkaar doorgaans niet'. Dit zou normoverschrijdend gedrag eerder bevorderen dan bestrijden.

Belangrijke lessen

Gedragscodeprojecten zijn niet direct een geschikte interventie voor straten of buurten die kampen met serieuze overlast en veiligheidsproblemen. Het risico van groepspolarisatie en frictie tussen bewonersgroepen en instanties en tussen bewoners onderling is hiervoor te groot. Ook zal het opstellen van leefregels en straatafspraken weinig bijdragen aan sociale controle op straat. De veronderstelling dat bewoners zich eerst en vooral gesteund willen weten door hun medebewoners *alvorens* zij overgaan tot het aanspreken van anderen op ongewenst gedrag, is discutabel. Het literatuuronderzoek laat zien dat

individuele factoren en de aard van de overlastsituatie c.q. buurtproblemen bepalender zijn bij de bereidheid tot actieve sociale controle dan 'steun' vanuit de sociale omgeving (voor zover die steun al beleidsmatig kan worden gestimuleerd). In die zin is het op voorhand twijfelachtig in hoeverre gedragscodeprojecten een keten in gang kunnen zetten die uiteindelijk leidt tot meer sociale controle.

Deze tekst is gebaseerd op de studie:
Lub, V. (2013). *Schoon, heel en werkzaam? Een wetenschappelijke beoordeling van sociale interventies op het terrein van buurtleefbaarheid*. Den Haag: Boom-Lemma Uitgevers.

Deze folder is een gezamenlijk product van de auteur en MOVISIE.

Onderstaande tabel zet de belangrijkste inzichten nog eens op een rij.

Beleidsinterventie	Vermeende sleutels tot succes	Inzichten literatuur	Lessen voor beleid en praktijk
Gedragcode-projecten	Formalisatie collectieve leefregels in de buurt maakt dat bewoners elkaar eerder aanspreken op overlastgevend gedrag.	Projecten weten slechts beperkt aantal bewoners te bereiken. Daarnaast vormt een buurt of straat nauwelijks een collectief, waarin effectief groepsnormen kunnen worden afgedwongen.	Zet gedragcode-projecten niet in in buurten met serieuze leefbaarheidsproblematiek.

Feiten over het literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek omvatte 53 studies. In eerste instantie zijn verkennende en kwalitatieve studies naar de stadsetiquette en het programma 'Mensen maken de Stad' in Rotterdam geraadpleegd. Daarnaast publiceerde het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid evaluaties van eigen gedragcodeprojecten in zes verschillende gemeenten.

Ten tweede is er literatuur verzameld over de invloed van groepsnormen op menselijk gedrag. Het is bekend dat sociale

normen per definitie zijn ingebed in een sociale context; voor hun manifestatie zijn zij verbonden met processen van betekenisgeving in de *groepen* waarmee een individu zich identificeert. Sociaalpsychologische inzichten over de invloed van groepsnormen op menselijk gedrag en sociologische inzichten over de mate waarin 'de buurt' of 'de straat' als de gewenste groepsidentiteit kan fungeren, maakten het mogelijk de meer impliciete veronderstellingen van gedragcodeprojecten te beoordelen.

Wijksport: pedagogisch aanknopingspunt, maar geen gedragsveranderaar

Wijksport kan dienen als pedagogisch aanknopingspunt voor risicjongeren, maar is op zichzelf geen gedragsveranderaar. Uit literatuuronderzoek blijkt dat het niet zozeer de sportbeoefening zélf is die tot sociaal gedrag aanzet, maar het sporten in combinatie met morele educatie en een activiteitenbegeleiding gericht op de pedagogische vorming van jongeren. In die zin kan sport dus van waarde zijn om 'risicjongeren' in achterstandswijken te bereiken en in sociale zin toe te rusten. Tegelijkertijd moet de vermeende intrinsieke kracht van sport niet worden veralgemeend. Sport is geen sociaal wondermiddel.

Bovendien wakkeren disciplines met een hoog masculien gehalte, zoals vechtsporten en boksen, gewelddadig en antisociaal gedrag van jongens eerder aan dan dat ze deze beperken.

kennis en aanpak van sociale vraagstukken

beter in

+ MEEDOEN

✦ Uitkomsten literatuuronderzoek

Allereerst blijkt uit het literatuuronderzoek dat sport een veel minder grote impact heeft op het gedrag en de ontwikkeling van kinderen en adolescenten dan veelal wordt aangenomen. Uit de grotere klinische onderzoeken op dit terrein blijkt dat de effectgrootten van het verband tussen sport en (pro)sociaal gedrag van jonge mensen gering is. Dit betekent dat sport slechts een marginale rol speelt in de ontwikkeling van het emotioneel welzijn en de gedragingen van jongens en meisjes: hierin zijn vooral andere factoren bepalend. Ook uit een longitudinale studie in de Verenigde Staten blijkt dat er geen direct verband bestaat tussen sporten in de jeugd (ongeacht de duur en intensiteit) en algemeen afwijkend gedrag in de (vroeg) volwassenheid.

Als het gaat om sport en prosociaal gedrag van jongeren lijkt sport op zich ook niet zozeer de direct oorzakelijke factor, maar is eerder het sociale effect dat ervan uitgaat verantwoordelijk voor eventueel prosociaal gedrag. Studies illustreren bijvoorbeeld dat sporten weliswaar het zelfvertrouwen van jongeren kan vergroten, maar dat vooral de waardering van leeftijdsgenoten en het sociale contact dat men ondervindt tijdens het sporten (peer-acceptatie) hierin de bepalende factoren zijn. Andere evaluaties laten zien dat positieve uitkomsten van sport vaak louter betrekking hebben op sportprogramma's met een educatief karakter: de programma's die speciaal zijn

opgezet om de morele ontwikkeling van jongeren te verbeteren via een speciaal daarvoor ontworpen onderwijscurriculum, *gekoppeld* aan sportieve activiteiten. Dergelijke resultaten duiden erop dat het niet de sportbeoefening zelf is die aanzet tot morele verheffing, maar dat dit effect pas optreedt wanneer sport in een pedagogisch jasje wordt gestoken (met aanvullende educatie en begeleiding die expliciet gericht is op het bevorderen van morele waarden).

Ook moet op basis van longitudinaal onderzoek worden vastgesteld dat sporten met een hoog 'masculien' gehalte zoals vechtsporten, boksen en gewichtheffen gewelddadig en antisociaal gedrag van jongens eerder aanwakkeren dan beperken. Verschillende buitenlandse studies illustreren dat verschillende typen sport heel verschillende uitwerkingen kunnen hebben op gewelddadig gedrag van jonge jongens, en dat deze verschillen mogelijk verklaard kunnen worden door fysiologische aspecten (*heavy contact* of juist niet) en kenmerken van de 'cultuur' die een bepaalde sport met zich meebrengt (bijv. bevestiging van masculiene waarden, agressie-belonend of juist niet, invloed van peers, etc.).

De aanname dat sport als ontmoetingskader kan dienen voor volwassenen in de buurt blijkt relatief ongeloofwaardig. Veel studies schetsen een beeld dat op sommige punten ver verwijderd is van beleids-

assumpties hieromtrent. Hoewel de diverse *playgrounds* in Nederland volop gebruikt worden, zijn ze niet de 'vanzelfsprekende ontmoetingsplekken' zoals beleidsmakers en bestuurders ze graag zouden zien. De voorzieningen worden vrijwel uitsluitend gebruikt door allochtone jongens die reeds bestaande vriendschapsbanden op de veldjes bestendigen: echt nieuwe contacten worden er niet gesmeed, laat staan dat die plaatsvinden tussen volwassenen.

➤ Belangrijke lessen

Uit het literatuuronderzoek zijn enkele lessen te trekken. Ten eerste is het wenselijk dat bestuurders, beleidsmakers en buurtprofessionals de ambivalentie van sport in het oog houden en zorgvuldige afwegingen maken bij haar inzet als sociale interventie. Sport is geen sociaal wondermiddel en disciplines met een hoog masculien gehalte, zoals vechtsporten, boksen en gewichtheffen, wakkeren gewelddadig en antisociaal gedrag van jongens eerder aan dan dat ze dit beperken. Wellicht dat dit negatieve effect kan worden gecompenseerd door de kwaliteit van trainers, duidelijke regulering en een pedagogische benadering die respect voor anderen benadrukt. Maar zolang hierover onduidelijkheid bestaat, is voorzichtigheid geboden bij het stimuleren van boks- en vechtsportlessen in Nederlandse aandachtswijken.

Daarnaast is gebleken dat positieve uitkomsten van sportactiviteiten op het gedrag van jongeren enkel betrekking hebben op programma's met een expliciet educatief karakter: de sportprogramma's die speciaal zijn opgezet om de morele ontwikkeling van jongeren te verbeteren via een speciaal daarvoor ontworpen methodiek. Deze resultaten duiden erop dat het niet de sportbeoefening zelf is die aanzet tot morele verheffing, maar dat dit effect pas optreedt wanneer sport in een pedagogisch jasje wordt gestoken. Sport krijgt dus zijn beslag als effectieve sociale interventie wanneer het als vehikel wordt gebruikt voor het stimuleren van pro-socialer gedrag. Anders gezegd: buurtprofessionals kunnen sport goed gebruiken als aanknopingspunt om jongeren in sociale zin toe te rusten, maar kunnen er niet op vertrouwen dat de sportbeoefening zelf voldoende is om hen op het rechte pad te brengen of te houden.

Deze tekst is gebaseerd op de studie:
Lub, V. (2013). *Schoon, heel en werkzaam? Een wetenschappelijke beoordeling van sociale interventies op het terrein van buurtleefbaarheid*. Den Haag: Boom-Lemma Uitgevers.

Deze folder is een gezamenlijk product van de auteur en MOVISIE.

Onderstaande tabel zet de belangrijkste inzichten nog eens op een rij.

Beleidsinterventie	Vermeende sleutels tot succes	Inzichten literatuur	Lessen voor beleid en praktijk
Wijk sport	Sport leidt tot prosocialer gedrag van jongeren, waardoor buurtoverlast afneemt. Sportactiviteiten in de wijk dragen bij aan ontmoetingskansen volwassenen.	Sportbeoefening zelf zet niet zozeer aan tot socialer gedrag. Wel het sporten in combinatie met morele educatie en activiteitenbegeleiding dat gericht is op de pedagogische vorming van jongeren. Echter: disciplines met een hoog masculien gehalte, zoals vechtsporten en boksen, wakkeren gewelddadig en antisociaal gedrag van jongens eerder aan dan dat ze deze beperken.	De 'kracht van sport' moet niet worden veralgemeniseerd. Buurtprofessionals kunnen sport goed gebruiken als aangrijpingspunt om jongeren in sociale zin toe te rusten, maar kunnen er niet op vertrouwen dat sportbeoefening zelf voldoende is. Bij het stimuleren van vechtsport in aandachtswijken is voorzichtigheid geboden.

+ Feiten over het literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek omvatte 45 (internationale) wetenschappelijke studies. De studies behandelen onder andere het verband tussen jeugdsport en jeugdcriminaliteit, de relatie tussen sportdeelname en zelfvertrouwen onder adolescenten, het verband tussen sport en hinderlijk gedrag in de klas en het verband tussen vechtsporten en gewelddadig gedrag van jongens. Daarnaast zijn – veelal longitudinale – onderzoeken geraadpleegd die het effect

van educatieve sportprogramma's op de sociale relaties en morele ontwikkeling van (risico)jongeren onderzochten, de uitwerking van sportdeelname op het emotionele welzijn van jongeren, de invloed van fysieke inspanning op probleemgedrag, de samenhang tussen deelname aan specifieke sportdisciplines en gewelddadig gedrag van jonge jongens. Tot slot is literatuur verzameld over de vermeende samenbindende kracht van wijk sport.